

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ ЕТАПІВ РОЗВИТКУ ПРОЦЕСІВ УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ ТА ПАСИВАМИ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ

Литвинюк О.В.

Одеський національний економічний університет

У статті досліджується один із важливих напрямків банківської діяльності – процес управління активами та пасивами. Обґрунтовано та визначено основні етапи та стратегії управління активами та пасивами. Автором статті запропонований методичний підхід до визначення основних етапів розвитку процесів управління активами та пасивами банківських установ України за допомогою аналізу дисбалансів між обсягами активів та пасивів.

Ключові слова: банк, активи, пасиви, метод, інструмент, управління, ефективність, ліквідність, прибутковість, результат.

Постановка проблеми. В сучасних умовах впливу глобалізації та розвитку процесів інтеграції вітчизняної банківської системи України в світову економіку та зростання конкуренції в банківському секторі особливо актуальним є необхідність розроблення сучасного механізму управління активами та пасивами й використання аналітичних моделей, методів та інструментів управління для ефективного функціонування та перспективного зростання. Успішне вирішення представлених вище проблем потребує використання багатьох методів, прийомів, інструментів, стратегій, способів, систем та розробки нових підходів до управління активами та пасивами банківських установ, які відповідають сучасним умовам розвитку фінансового ринку.

В світовій міжнародній банківській практиці процес управління активами та пасивами, а саме рівень його ефективності розглядається як один із найважливіших чинників підвищення стабільності, фінансової стійкості, надійності, ліквідності та прибутковості фінансової діяльності банку. Процес прийняття управлінських рішень в сфері управління активами та пасивами банківських установ повинен враховувати всі аспекти та особливості фінансової діяльності банку та його швидку адаптацію до змін навколишнього середовища.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню основних питань розвитку теорії та практики управління активами та пасивами банку приділяється значна увага вчених, таких як: А. Кулаков [1], Д. Трифонов [2], І. Ларіонова [3], Л. Кузнецова [4], О. Дзюблук [5], Г. Карчева [6], М. Алексєнко [7], та інших.

Однак питання розробки методичних підходів до визначення основних етапів розвитку процесів управління активами та пасивами банківських установ й аналізу використання різноманітних методів та інструментів, які б відповідали сучасним вимогам розвитку фінансового сектору потребують подальшого вдосконалення та дослідження.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На сучасному етапі розвитку світової банківської системи важливими та пріоритетними напрямками виступають: розширення спектру банківських послуг, прибутковість та ефективність банківського бізнесу, фінансова стабільність та надійність, вільний доступ до фінансових ринків та врахування мінливості ринкової ситуації. Сучасні глобальні дисбаланси у валютно-фінансовій сфері спонукають національні банківські установи більш адекватно та активно відноситись до процесів управління активами та пасивами.

Необхідно відзначити, що за допомогою скоординованого та комплексного управління актива-

ми та пасивами банківських установ досягаються оптимальні пропорції між видами, обсягами та строками до погашення активних та пасивних операцій й ліквідуються дисбаланси та забезпечується досягнення всіх поставлених стратегічних цілей, що є досить вагомим для ефективного функціонування, як окремого банку так і банківського сектору загалом.

Мета статті. Розробка методичних підходів до визначення основних етапів процесів управління активами та пасивами банківських установ України за допомогою аналізу дисбалансів між обсягами активів та пасивів.

Виклад основного матеріалу. Вибір стратегій, методів та інструментів управління активами та пасивами банківських установ, а також їх ефективність залежить від багатьох факторів, таких як: використання міжнародних стандартів, правил та рекомендацій; кон'юнктура ринку; рівень економічної та політичної стабільності, державна система регулювання та нагляду банківської діяльності, а також особливості законодавчої сфери країни.

Дослідження різноманітних методів та інструментів управління активами та пасивами банківських установ, а також критичний аналіз наукових праць, як вітчизняних, так і зарубіжних вчених дозволяє стверджувати те, що всі вони розглядають методи управління активами та пасивами банківських установ, крізь призму управління окремими видами банківських ризиків, які виникають в процесі управління. Варто зазначити, що в сучасних умовах розвитку світового фінансового ринку та в міжнародній практиці спостерігається досить позитивна тенденція удосконалення методів та інструментів управління активами та пасивами банківських установ та їх адаптація до швидкоплинних змін навколишнього середовища.

Економічна та соціально-політична нестабільність на різних рівнях зумовлює підвищення ймовірності виникнення криз у різних секторах економіки, що призводить до розбалансування фінансового сектору практично в усіх країнах та регіонах світу. Фундаментальними факторами, що призвели дану кризу виступають: структурні дисбаланси в економіці країн Європейського союзу, інституціональні протиріччя між національною грошово-кредитною та державною бюджетною політикою, недовіра до інвесторів та самої банківської системи з боку населення країни.

Макроекономічні дисбаланси світової економіки значно гальмують розвиток як світової так і національної фінансової системи. Динаміка дисбалансів між обсягами пасивів та активів банківської системи України за період з 1992-2014 рр. представлена в таблиці 1.

Таблиця 1
Динаміка дисбалансів між обсягами пасивів та активів банківської системи України за період з 1992-2014 рр.

Етапи управління активами та пасивами	Роки	Дисбаланс
I	01.01.1992	-24,50
	01.01.1993	-376,00
	01.01.1994	-1 343,00
II	01.01.1995	- 3 463,00
	01.01.1996	- 4 225,00
	01.01.1997	- 4 998,00
	01.01.1998	- 5 784,00
	01.01.1999	- 7 505,00
	01.01.2000	- 836,00
	01.01.2001	+2 118,81
III	01.01.2002	-179 496,26
	01.01.2003	+ 1 559,78
	01.01.2004	+ 1 502,61
	01.01.2005	-616 352,03
	01.01.2006	+ 6 216,22
IV	01.01.2007	- 88 610,20
	01.01.2008	+44 450,00
	01.01.2009	+14 579,0
V	01.01.2010	+10 097,00
	01.01.2011	+49 333,00
	01.01.2012	+73 473,00
	01.01.2013	+142 545,00
	01.01.2014	+174 094,00

Джерело: Складено та розраховано автором за даними [8]

Варто зазначити, що макроекономічні дисбаланси, які спостерігаються в сучасних умовах циклічного розвитку економіки досить негативно впливають на фінансовий сектор країни. Серед основних факторів, що спричиняють макроекономічні дисбаланси можна виділити наступні:

- дисбаланс між обсягами активів та пасивів банківських установ;
- дисбаланс попиту та пропозиції на валютному ринку;
- порушення диспропорцій між секторами економіки;
- порушення рівноваги між товарним та грошовим ринками;
- дисбаланс між ринковими цінами та доходами населення;
- боргова нагрузка на банківські установи.

Приведене вище дослідження дисбалансів між обсягами пасивів та активів банківської системи України за період з 1992-2014 рр., дозволяє виділити основні методи та етапи щодо їх управління. Варто відзначити, що для того, щоб забезпечити своє стабільне функціонування на висококонкурентному ринку фінансових послуг банківським установам необхідно використовувати всі можливі стратегії, методи та інструменти управління активами та пасивами для того, щоб забезпечити високий рівень ефективності, прибутковості та якості управління. За допомогою раціонально обраної стратегії управління активами та пасивами банківських установ досягається максимізація фінансового результату за умови прийнятого рівня ризику, а також можливість більш зваженого підходу до проблем управління ліквідністю завдяки точному визначенню потреби в ліквідних коштах.

Таблиця 2
Основні етапи та стратегії управління активами та пасивами банківської системи України

ЕТАП (Роки)	СТРАТЕГІЯ УПРАВЛІННЯ	ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСІВ УПРАВЛІННЯ
I (1988-1994)	Стратегія управління активами	Формування банківської системи України та впровадження в практичну діяльність стратегії управління активами
		створення та прийняття законодавчих актів в сфері банківської діяльності. управління ресурсами банку здійснювались лише через активні операції.
II (1995-2001)	Стратегія управління пасивами	Перехід від використання в практичній діяльності стратегії управління активами до стратегії управління пасивами
		прийняття нової редакції Закону України «Про банки та банківську діяльність»; поява банків із іноземним капіталом; використання в банківській практиці стратегії управління пасивними операціями.
III (2001-2007)	Стратегія комплексного управління активами та пасивами	Розвиток та впровадження стратегії комплексного управління активами та пасивами
		активізація процесів глобалізації фінансового сектору України; підвищення рентабельності, зростання кредитної та інвестиційної діяльності. управління фінансовими ресурсами банків здійснюється комплексно.
IV (2007-2010)	Стратегія комбінованого управління активами та пасивами	Використання індивідуального підходу до управління активами та пасивами
		негативні наслідки динамічного розвитку інтеграційних та глобалізаційних процесів світової економіки; висока частка проблемних та прострочених кредитів; управління ресурсами здійснюється шляхом комбінування стратегій управління активами та пасивами банку.
V (2011-до сьогодні)	Стратегічне управління активами та пасивами на засадах використання економіко-математичних методів	Впровадження в практичну діяльність стратегічного управління активами та пасивами
		підвищення рівня капіталізації, платоспроможності, ліквідності, фінансової стійкості та надійності; удосконалення системи ризик – менеджменту; розробка стратегічного плану управління активами та пасивами, який враховує сучасні особливості та вимоги фінансового ринку.

Джерело: Розроблено автором

В банківські практики використовується різноманітна кількість методів та інструментів таких, як: управління гепом, управління дюрацією, структурне балансування, валютний метчинг, хеджування, трансфертне ціноутворення за допомогою, яких здійснюється комплексне управління активами та пасивами банківських установ. Для більш детального дослідження, доречно розглянути основні етапи та стратегії управління активами та пасивами банківської системи України за період з 1992-2014 рр., які представлені в таблиці 2.

Досвід економічно розвинених країн показує, що для досягнення всіх поставлених стратегічних цілей банку необхідно використовувати три основні стратегії управління фінансовими ресурсами, а саме: стратегія управління активами банку; стратегія управління пасивами банку, комплексне управління активами та пасивами банку та комбінація всіх трьох стратегій. З приведеного вище варто зазначити, що перший етап розвитку банківського сектору України характеризувався відсутністю чіткої тактики та стратегії управління фінансовими ресурсами банків, що й призвело до від'ємного дисбалансу між активами та пасивами банківського сектору та незбалансованості банківських ресурсів, відсутністю ефективної системи ризик – менеджменту [9].

Протягом 1992-1995 рр. розвитку банківського сектору України управління фінансовими ресурсами здійснювалось за допомогою стратегії управління активами, яке ґрунтувалось на тій ідеї, що більшу частину своїх потреб у ліквідних активах банківські установи покривали за рахунок конвертації активів в готівку, як в процесі нормального погашення раніш виданих кредитів так і під час реалізації на ринку високоліквідних активів. Цей період характеризується економічною нестабільністю, значними дисбалансами між активами та пасивами банків, високим рівнем інфляції, зміною відсоткових ставок, відсутність законодавчої та регулятивної бази, що й призвело до необхідності пошуку нових джерел коштів для підтримки ресурсного портфелю банківських установ, а також моніторингу структури і вартості депозитів і не депозитних зобов'язань.

Наступний етап 1996 -2001 рр. характеризується тим, що в банківській практиці при управлінні фінансовими ресурсами використовують стратегію управління пасивами, яка ґрунтувалась на тому, що банки можуть вирішити проблему ліквідності та формування відповідного портфелю фінансових ресурсів шляхом залучення додаткових коштів на фінансовому ринку. З приведених вище даних таблиці необхідно констатувати те, що від'ємне значення дисбалансу спостерігається й на другому етапі, що характеризується не ефективним управлінням фінансовими ресурсами та високим ступенем ризику ліквідності. Даний етап використання даної стратегії повною мірою відображає недоліки автономного підходу до управління активами та пасивами. Досить високий рівень кредитних ставок на вітчизняному ринку не дозволяє позичальникам активно використовувати інструментарій кредитування у своїй діяльності та банки, залучивши кошти, все частіше стикаються з проблемою їх ефективного та надійного розміщення. Для ліквідації дисбалансів ліквідності (розрив між активами та пасивами, банківські установи можуть або накопичувати ліквідність у своїх балансах, тобто використовувати стратегію управління активами, або управляти пасивами, або використовувати обидва способи комплексно.

Розвиток методів та інструментів управління, сприяли виникненню стратегії комплексного управління активами та пасивами банківських установ, який впроваджувався в практичну діяльність бан-

ківської системи України на третьому етапі розвитку з 2001-2007 рр. На даному етапі банківськими установами більш адекватно та ефективно здійснюється банківський нагляд та контроль за дотриманням обов'язкових нормативів, зокрема ліквідності про що свідчать позитивні дисбаланси між активними та пасивними операціями, що є наслідком впровадження комплексного управління активами та пасивами банківських установ.

На четвертому (кризовому) етапі функціонування банківського сектору України з 2008-2010 рр. спостерігається значне зменшення чистих активів та висока частка проблемних кредитів, які потребували реструктуризації, так як частка простроченої заборгованості зросла майже 366,7%, що й вплинуло на фінансовий результат банківських установ з кінця 2009 року спостерігаються від'ємні результати фінансової діяльності. Даний етап з 2008-2010 рр. характеризується фінансовою нестабільністю та використанням різних стратегій управління активами та пасивами, комбінуючи їх поєднання в залежності від обраної політики та тактики на висококонкурентному ринку банківських послуг. Банківська криза в Україні стала основною складовою системної фінансової кризи, яка розпочалась у вересні 2008 року, внаслідок накопичення диспропорцій у розвитку національної економіки й негативного впливу глобалізації.

Наступний (посткризовий) етап розвитку банківського сектору України з 2010 року до сьогодні характеризується впровадженням стратегічного управління активами та пасивами банків на засадах використання економіко-математичних методів. Розробляючи стратегію управління активами та пасивами банківські установи вирішують важливе завдання, яке об'єднує всі процеси управління фінансовими ресурсами для досягнення всіх стратегічних цілей банку. Варто зазначити, що для того, щоб досягти всіх поставлених стратегічних цілей на висококонкурентному фінансовому ринку банківські установи при управлінні фінансовими ресурсами використовують різні стратегії управління активами та пасивами, комбінуючи їх поєднання в залежності від обраної політики та тактики на ринку банківських послуг.

Висновки і пропозиції. Ведення банківського бізнесу в сучасних умовах характеризується низкою фінансово-економічних проблем, які зумовлені нерозвинутою інституціональною структурою банківського сектору, недостатнім рівнем капіталізації, значним обсягом кредитної заборгованості, збитковою діяльністю, тому досить актуальним питанням на сьогодні виступає удосконалення й використання різноманітних методів та інструментів управління активами та пасивами банківських установ для досягнення стратегічних цілей. Світова фінансова криза продемонструвала, що банківський сектор являється слабким елементом світової економіки та потребує впровадження нових методів, інструментів та критеріїв управління фінансовими ресурсами.

Запропонований методичний підхід до визначення основних етапів розвитку процесів управління активами та пасивами за допомогою аналізу дисбалансів між активами та пасивами дає змогу проводити комплексну оцінку розвитку банків, своєчасно реагувати на проблеми, що виникають в наслідок дисбалансів між обсягами активів та пасивів. Для забезпечення належного рівня прибутковості, ефективності та досягнення оптимальних пропорцій між обсягами активів та пасивів банківським установам необхідно використовувати стратегічне управління активами та пасивами на засадах економіко-математичного моделювання, яке враховуватиме сучасні особливості та вимоги фінансового ринку.

Список літератури:

1. Кулаков А.Е. Управление активами и пассивами банка: Практическое пособие / Кулаков А.Е –М: Издательская группа «БДЦ-пресс», 2004 – 256 с.
2. Трифонов Д.А. Механизмы портфельного управления в коммерческом банке/ Трифонов Д.А. – Саратовский государственный социально-экономический университет – Саратов, 2011 – 236 с.
3. Ларіонова І.В. Управління активами та пассивами в комерційному банку: Навчальний посібник / Ларіонова І.В – М: «Консалтбанкпир», 2003 – 272 с.
4. Кузнецова Л.В. Теоретико-методологічні засади фінансової діяльності банку: Монографія / Кузнецова Л.В – Одеса: Видавництво «Атлант», 2009 – 324 с.
5. Дзюблюк О.В. Оптимізація управління активами та пассивами комерційного банку / Дзюблюк О.В // Фінанси України: Науково-теоретичний та інформаційно-практичний журнал № 5, 2002 – 129-137 с.
6. Карчева Г.Т. Эффективне управління активами і пассивами – необхідна умова фінансової стійкості банку / Карчева Г.Т // Науковий вісник ЧДІЕУ Серія 1. Економіка № 1(13), 2012 – 240-249 с.
7. Алексеенко М.Д. Аналіз банківської діяльності / Алексеенко М.Д., А.М. Герасимович. – К: КНЕУ, 2006 – 600 с.
8. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807
9. Литвинюк О.В. Формування стратегії та підходів до управління пассивами та активами банківських установ / Литвинюк О.В // Науковий вісник Одеського національного економічного університету. Всеукраїнська асоціація молодих науковців № 21(173), 2012, – 135-140 с.

Литвинюк А.В.

Одесский национальный экономический университет

МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ ОСНОВНЫХ ЭТАПОВ РАЗВИТИЯ ПРОЦЕССОВ УПРАВЛЕНИЯ АКТИВАМИ И ПАСИВАМИ БАНКОВСКИХ УЧРЕЖДЕНИЙ УКРАИНЫ

Аннотация

В статье исследуется одно из важных направлений банковской деятельности – процесс управления активами и пассивами. Обоснованы и определены основные этапы и стратегии управления активами и пассивами. Автором статьи предложен методический подход к определению основных этапов развития процессов управления активами и пассивами банковских учреждений Украины с помощью анализа дисбалансов между объемами активов и пассивов.

Ключевые слова: банк, активы, пассивы, метод, инструмент, управление, эффективность, ликвидность, доходность, результат.

Litvinyuk A.V

Odessa National Economic University

METHODICAL GOING IS NEAR DETERMINATION OF THE BASIC STAGES OF DEVELOPMENT OF PROCESSES OF MANAGEMENT OF ASSETS AND PASSIVE VOICES OF BANK INSTITUTIONS OF UKRAINE

Summary

In the article one of important directions bank activity is probed is a process of management of assets and passive voices. Reasonably and the basic stages and strategies of management of assets and passive voices are certain. The methodical going offers the author of the article near determination of the basic stages of development of processes of management of assets and passive voices of bank institutions of Ukraine by means of analysis of disbalances between the volumes of assets and passive voices.

Keywords: bank, assets, passive voices, method, instrument, management, efficiency, liquidity, profitability, result.